

ВІДГУК

офіційного опонента, кандидата економічних наук, доцента,
завідувача кафедри менеджменту, управління економічними процесами та
туризму Мукачівського державного університету
НАДІЇ МИХАЙЛІВНИ ГОБЛИК-МАРКОВИЧ
на дисертаційну роботу
АННИ СЕРГІЇВНИ ОСІПЧУК
на тему «Організаційно-економічні засади розвитку екологічного туризму»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
за спеціальністю 051 «Економіка»

Актуальність теми дисертаційного дослідження

Туристична галузь є важливою складовою економіки країн світу. Даний вид діяльності зумовлює зростання ключових показників таких напрямів економічної діяльності, як транспорт, послуги готелів та ресторанів, торгівля, будівництво, виробництво товарів народного споживання, екскурсійна діяльність. Туризм є важливим інструментом зміцнення іміджу України на міжнародному рівні, формування усвідомленості цінностей нематеріальної спадщини і розвитку привабливості природних й антропогенних локацій, які є результатом багатовікового культурного обміну, мовного розмаїття і творчості українського суспільства. Крім того, туризм стає все більш важливим аспектом у житті громадян, які постійно диверсифікують існуючі туристичні пропозиції своїми індивідуальними запитами. Посилення глобалізаційних процесів, екологічних проблем людства призвели до зростаючого споживання природних ресурсів. Саме ці процеси актуалізували появу екологічного туризму. На сьогоднішній день, екологічний туризм стрімко розвивається і набуває популярності у багатьох країнах, що допомагає гармонізувати відносини між природою, суспільством та економікою. Поєднуючи можливості покращення економічно-соціального становища країни та формування відповідальності людини до навколишнього середовища, екологічний туризм постає складним міжгалузевим комплексом, який вимагає формування системи стратегічних пріоритетів надання екотуристичних послуг на різних рівнях їх реалізації.

Зазначене зумовлює актуальність теми дисертаційної роботи та важливість поставлених завдань. Розвиток теоретико-методичних засад дослідження екологічного туризму, наукове та прикладне обґрунтування закономірностей, результатів та перспектив впливу екотуристичних послуг на сталий розвиток країни, що розкрито у дисертаційному дослідженні А. С. Осіпчук, має важливе наукове та практичне значення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами

Дисертація А. С. Осіпчук виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Поліського національного університету, зокрема за такими темами: «Організаційно-економічні засади розвитку екологічного туризму» (номер державної реєстрації 0119U103399; 2019–2022 рр.), «Конструктивно-географічні та організаційно-

Поліський національний університет
Відділ діловодства та
контролю виконання
ВХІДНИЙ № 10
від «07» 08 2023 р.

економічні засади розвитку інноваційних видів туризму на території Правобережного Полісся» (номер державної реєстрації 0117U007357; 2018–2022 рр.) та «Організаційно-економічні засади забезпечення сталого розвитку Північно-Західного регіону України» (номер державної реєстрації 0121U109310; 2020–2025 рр.).

У межах зазначених тем А. С. Осіпчук проведено анкетування щодо особливостей споживчого попиту потенційних екотуристів; здійснено перевірку гіпотез впливу за допомогою багатофакторної регресійної моделі методами відбору факторів Random forest, що створило підґрунтя для моделювання туристичних процесів, а також аналізу впливу і тісноти взаємозв'язку досліджуваних явищ; запропоновано рекомендації з удосконалення державної політики в галузі туризму; сформовано рекомендації для лісогосподарських підприємств, які у своєму підпорядкуванні мають найбільшу кількість територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації

Наукові положення, висновки та рекомендації, які представлені у дисертації А. С. Осіпчук є достатньо обґрунтованими, що підтверджується опрацюванням значної кількості праць вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів, використанням великого обсягу статистичної інформації по тематиці дослідження та належною апробацією результатів дослідження. Рівень проведеного дослідження дає можливість стверджувати про достатню обізнаність дисертантки з науково-практичними розробками провідних зарубіжних вчених щодо вивчення проблематики впливу міжнародного туризму на сталий розвиток країн, що розвиваються.

Інформаційною базою дослідження стали періодичні видання та аналітичні звіти національних та міжнародних організацій: ООН, WTO, IAAT, IMO, TUI, WLRA, матеріали офіційного сайту Туристичної Асоціації України, Асоціації індустрії гостинності України, матеріали науково-практичних конференцій, монографії та наукові статті вітчизняних і зарубіжних вчених, що присвячені організаційним та економічним засадам розвитку екологічного туризму.

Анна Сергіївна Осіпчук у дисертаційній роботі використала широкий спектр методів наукового дослідження, серед яких монографічний, статистико-економічний, класифікаційно-аналітичний, порівняльний, кореляційно-регресійний аналіз, методи спостереження, аналізу і синтезу, наукової абстракції, індукції і дедукції, моделювання, статистичний та графічні методи. Використання такого інструментарію дослідження дозволило дисертантці вирішити поставлені завдання і сформулювати обґрунтовані висновки, зокрема виявити особливості організаційно-інституційного забезпечення галузі екологічного туризму в контексті сталого розвитку; обґрунтувати організаційні принципи здійснення та реалізації туристичної діяльності в ринковій економіці; здійснити моніторингові дослідження економічного та природно-рекреаційного потенціалу галузі екологічного туризму; визначити соціальні пріоритети ефективності розвитку сфери туристичних послуг; розробити

картографічну модель геопорталу еколокацій, представлену у вигляді інноваційного туристичного продукту.

Достовірність та обґрунтованість основних наукових положень дисертаційної роботи А. С. Осіпчук підтверджується також їх апробацією на науково-практичних конференціях, публікаціями у наукових фахових виданнях, у наукових періодичних виданнях, які включені до міжнародних наукометричних баз, використанням у практичній діяльності державними установами та іншими організаціями, а також у навчальному процесі.

Наукова новизна одержаних результатів сформульована в восьми пунктах дисертації і відображає послідовність одержаних наукових результатів. Оцінюючи найважливіші здобутки дисертаційного дослідження, варто вказати на наступні результати, які мають вагому наукову новизну.

По-перше, удосконалено термінологічно-понятійний апарат у сфері туризму шляхом введення авторських означень термінів: «екологічний туризм», «екотуристичний продукт», «туристичний продукт», актуалізовано функції екотуризму; сформовано основні детермінанти розвиненості туристичного потенціалу; запропоновано принципи розвитку екологічного туризму.

По-друге, обґрунтовано підходи щодо оцінки економічної ефективності реалізації екологічного туризму, на основі якого розвиватиметься потенціал територіальних громад, які матимуть можливість диверсифікувати спектр товарів і послуг.

По-третє, розроблено узагальнену класифікацію видів екологічного туризму, яка сприятиме покращенню якості надання послуг, економічному і соціальному розвитку регіонів та рекреації споживачів туристичних послуг, оздоровленню й формуванню екологічної свідомості туристів.

По-четверте, дістали подальшого розвитку стратегічні напрями екотуристичної і екокультурної діяльності, які гармонізують функціонування туристичного бізнесу до європейських екологічних стандартів, мотивують екологічну відповідальність і свідомість споживачів екотуристичних послуг.

По-п'яте, запропоновано модель геопорталу еколокацій на регіональному рівні, в якій відображаються різного типу об'єкти та території природно-заповідного фонду, еколого-просвітницькі, рекреаційні магніти, еко-готелі, культурно-мистецькі центри та інші локації.

По-шосте, сформовано організаційно-економічні пропозиції щодо створення еколого-рекреаційного комплексу «Відродження», який реалізуватиме ексклюзивний туристичний продукт та залучатиме фінансові потоки у громади.

По-сьоме, узагальнено систему принципів екологічного туризму, які виступають методологічною основою дослідження процесу адаптації організаційно-економічного механізму розвитку екологічного туризму у відповідності до концепції сталого розвитку туристичної та супутніх галузей.

По-восьме, обґрунтовано механізм фінансового забезпечення організації, утримання і розвитку заповідних територій та інших суб'єктів екотуристичної діяльності, який базується на багатоваріантній основі залучення фінансових потоків.

Вважаю, що елементи наукової новизни дисертаційної роботи сформульовані на достатньому рівні, їх кількість та кваліфікаційні ознаки відповідають вимогам щодо написання наукових робіт такого типу та не містять порушень академічної доброчесності.

Основні положення, висновки і рекомендації, сформульовані у дисертації, їх новизна

Результати проведених автором наукових досліджень характеризуються новизною, що в комплексі спрямована на поглибленні теоретико-методичних основ дослідження екологічного туризму та розробці науково-практичних рекомендацій щодо формування механізмів державної підтримки сталого розвитку та обґрунтування пропозиції щодо створення еколого-рекреаційних комплексів локального призначення. Проведене дослідження дає змогу сформулювати низку висновків і рекомендацій науково-теоретичного та практичного змісту. Зокрема, слід відзначити удосконалений автором концепт організаційно-інституційного забезпечення галузі екологічного туризму в контексті сталого розвитку, сформовану систему стратегічних пріоритетів надання екотуристичних послуг на різних рівнях їх реалізації, систематизацію теоретичних та методичних підходів щодо визначення ефективності екотуристичної діяльності.

У дисертації визначено детермінанти формування економічної та соціальної ефективності екотуристичної діяльності, базовими індикаторами якої є стимулювання організації нових туристичних суб'єктів, залучення іноземних туристів та інвестицій, налагодження зв'язків із зацікавленими особами, підвищення конкурентоспроможності галузі, зростання інвестиційної привабливості. Проте, реалізація екологічних турів сприяє не тільки економічному розвитку регіонів, а й всебічному розвитку, оздоровленню та формуванню екологічної свідомості та поведінки серед туристів, на чому автор додатково зосереджує увагу у дослідженні (с. 50-56).

Виявлено, що уряд країни, інвестори туристичної галузі, туристи та місцеве населення є ключовими гравцями на ринку екотуристичних послуг, що вирішують які туристичні товари та послуги повинні формуватися та пропонуватися на туристичному ринку, тобто, вони формують потенційний попит та стимулюють пропозицію. Оскільки заповідні зони продукують товари та послуги у ринкових умовах, варто просувати та реалізовувати екотуристичний продукт з акцентом на унікальність його властивостей (с. 60-63).

Автор використовуючи аналітичні дані доводить, що Житомирська область має надзвичайний потенціал у вигляді цікавих та мальовничих об'єктів природно-заповідного фонду, однак слабо розвинена інфраструктура, відсутність екскурсійних програм, недостатня візуалізація об'єктів екологічного туризму та супутніх локацій не дають змогу в повній мірі реалізувати наявні рекреаційні

ресурси. Враховуючи, що значною мірою розвиток туристичного потенціалу залежить від підтримки місцевих владних структур та підприємців галузі, при аргументації створення екотуристичних локацій слід акцентувати увагу на отриманні комплексного ефекту від провадження екотуристичної діяльності у вигляді грошових надходжень, отримання додаткових робочих місць та популяризації екологічно свідомої поведінки (с. 132-142).

У ході проведеного опитування на предмет особливостей споживчого попиту досліджено, що найчисельнішими потенційними споживачами ринку екотуристичних послуг є населення з бюджетом відпочинку на 1 особу від до 3 тис. грн до 6 тис. грн (35% опитаних); за показником тривалості відпочинку переважає група населення (48%), яка віддає перевагу відпочинку протягом одного тижня. Автор звертає увагу на тенденції зростання попиту на мікровідпочинок, тривалістю два-три дні, що дає підґрунтя стверджувати про актуальність турів вихідного дня для відпочинку у місцях близьких до середовища проживання (с. 148-156).

З метою формування ґрунтовних пропозицій з удосконалення стратегічного управління об'єктами екотуристичної діяльності використано структурно-функціональну модель, яка дає можливість виявляти недоліки в організації туристичної діяльності та знаходити шляхи удосконалення з метою більш ефективного та раціонального функціонування. У ході дослідження виявлено, що налагодження системи надання послуг у сфері екотуристичної діяльності на виході дає інтегрований ефект, що в загальному сприяє створенню робочих місць, становленню малого бізнесу, зростанню економіки країни, розширенню міжнародних зв'язків. У свою чергу економічний ефект проявляється у формуванні і перерозподілі фінансових потоків в місцях здійснення екотуристичної діяльності, покращенні інвестиційної привабливості, сприянні розвитку супутніх сфер діяльності та інфраструктури туристичних об'єктів (с. 171-177).

Автором встановлено, що удосконалення державної політики в галузі туризму передбачає створення конкурентоспроможного національного туристичного продукту, організацію системи якісної підготовки фахівців галузі туризму, удосконалення інформаційної інфраструктури рекреаційних та туристичних послуг, формування позитивного іміджу національного туристичного продукту як всередині країни, так і за її межами. Реалізація моделі комплексного розвитку екологічного туризму приведе до збільшення числа клієнтів, обсягу реалізованих послуг, кількості регіональних представництв, що створює необхідні умови для підвищення рівня дохідності регіональної та національної часток туристичного ринку. Дана модель є зразком ефективного управління екологічним туризмом, оскільки передбачає розвиток економічної та екологоосвітньої діяльності із залученням місцевих організацій, зниження антропогенного навантаження туристів на дестинацію, збереження біологічного та ландшафтного різноманіття (с. 186-188).

Для аналізу відповідей респондентів та розподілу потенційних споживачів на групи було застосовано статистичний метод регресії з метою встановлення зв'язку між факторами сегментації та туристичними вподобаннями. Регресійна модель

впливу змінних відображає зв'язок між досліджуваними змінними. Перегляд гіпотез регресії на основі даних авторського анкетування свідчить про індивідуальні побажання респондентів у залежності від статі, віку, соціального статусу, отриманої освіти. Додатково виявлено, що сучасний турист орієнтується на враження, можливість отримати нову інформацію, естетичну привабливість і наявність фотозон, отримання задоволення, поєднання відпочинку з роботою, можливість бути активним учасником у різних заходах, тренінгах, майстер-класах (с. 193-197).

Заслуговують на увагу окреслені автором пропозиції щодо створення еколого-рекреаційного комплексу «Відродження», який буде спрямований на підвищення туристичного потенціалу м. Житомира, Житомирської області та держави в цілому на основі розширення можливостей для розвитку конкурентоспроможного національного туристичного продукту та збільшення обсягів туристичного потоку. У ході дослідження доведено, що екологічний туризм у межах міст має значні переваги, зокрема: стабільний потік потенційних туристів, територіально-просторова наближеність до інших туристичних об'єктів, унікальність пропозиції екотуристичного продукту, переваги розвитку туристичної інфраструктури у місті (с. 207-211).

Теоретичне та практичне значення результатів дисертаційної роботи

Науково-практичні розробки автора були запропоновані зацікавленим державним органам, підприємствам та установам, про що свідчать довідки про впровадження рекомендацій автора у практичну діяльність Управління культури та туризму Житомирської обласної державної адміністрації (довідка № 603-1.21/04-22 від 23.09.22), комунальної установи «Житомирський обласний туристичний інформаційний центр» Житомирської обласної ради (довідка № 38 від 02.08.22); результати досліджень також апробовано і використано туристичним агентством «Патріот» (довідка б.н. від 17.08.22). Окремі результати дослідження запроваджено у навчальний процес Поліського національного університету, зокрема при формуванні навчально-методичних комплексів з дисциплін «Екологічний туризм», «Туристична логістика», «Реабілітаційний туризм», «Проектування та планування туристичних маршрутів», «Технологія продажів туристичних продуктів» (довідка № 1180/01-17 від 02.09.22).

Повнота викладу основних результатів дисертаційного дослідження в опублікованих роботах автора

Основні результати дослідження А. С. Осіпчук, які покладено в основу написання дисертації викладено у 22 наукових працях, з них 1 стаття у періодичних наукових виданнях інших держав, які входять до Організації економічного співробітництва та розвитку Європейського Союзу, 5 статей в іноземних наукових періодичних виданнях, проіндексованих в базах даних Web of Science Core Collection та Scopus, 5 – у вітчизняних наукових фахових виданнях категорії Б, 11 публікацій за матеріалами науково-практичних конференцій.

Дискусійні положення та зауваження по змісту дисертації

Поряд з викладеними позитивними характеристиками дисертаційної роботи, вона не позбавлена певних недоліків та дискусійних положень. Зокрема, вважаємо за необхідне надати такі зауваження:

1. У роботі автором запропоновано систематизацію перспективних напрямів розвитку екотуризму (п. 1.2, с. 50-52). При цьому виокремлення культурної групи у розрізі екотуризму потребує додаткового обґрунтування, оскільки паломницькі тури, мистецько-ремесельний та спортивний туризм можна реалізувати поза концепцією розвитку екотуризму.

2. Потребує додаткового розгляду питання залучення бюджетних асигнувань та іноземних інвестицій у розвиток туристичної та екотуристичної діяльності, оскільки розглянуті стратегії та програми розвитку туризму не відображають динаміки надходжень інвестицій у галузь туризму та рекреації.

3. Робота значно виграла б, якщо автор провела б реальний розрахунок економічної ефективності екотуристичної діяльності на прикладі існуючої або для обґрунтування створення нової екотуристичної дестинації (с. 59-60).

4. Не заперечуючи практичну значущість проаналізованих дисертантом показників внеску туризму в сукупну пропозицію товарів і послуг в рамках національної економіки (с. 117-119), для більш ґрунтовного обрахунку значимості туристичної діяльності в економіці країни слід використовувати ширший перелік показників.

5. Враховуючи велику кількість об'єктів та територій для здійснення екологічного туризму дисертанткою не запропоновано створення єдиної бази даних екотуристичних локацій та об'єктів надання додаткових туристичних послуг для оптимізації формування туристичних продуктів туристичними агенціями.

6. Потребує уточнення система вхідних компонентів структурно-функціональної моделі (рис. 3.1), а саме: економічних, політичних та законодавчих механізмів.

Втім, необхідно зазначити, що вказані недоліки та зауваження в цілому не впливають на загальну позитивну оцінку роботи, а наявність дискусійних положень свідчить про її складність і актуальність.

Відповідність дисертації встановленим вимогам

Структура дисертаційної роботи логічна та послідовна і складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел й додатків. Загальний обсяг основного тексту дисертації – 186 сторінок. Робота містить 15 таблиць, 44 рисунки, 1 формулу, 16 додатків на 35 сторінках, список використаних джерел із 214 найменувань на 23 сторінках. Робота виконана у науковому стилі, її зміст викладено в чіткій логічній послідовності; обсяг, зміст, структура, повнота викладу результатів, оформлення відповідає встановленим вимогам.

Загальний висновок

Дисертація Осіпчук А. С. «Організаційно-економічні засади розвитку екологічного туризму» є завершеним науковим дослідженням, містить вирішення актуального науково-практичного завдання, що полягає в обґрунтуванні шляхів

фінансового забезпечення організації, утримання і розвитку заповідних територій та інших суб'єктів екотуристичної діяльності, формуванні методичного підходу до визначення економічної ефективності реалізації екологічного туризму, розробці моделі геопорталу еколокацій на регіональному рівні, в якій відображаються різного типу об'єкти та території природно-заповідного фонду, а також інші екотуристичні локації. Обрану тему розкрито, мету досягнуто повністю, поставлені завдання вирішено в повному обсязі. Дисертаційна робота за змістом та науковим рівнем відповідає вимогам, що висуваються до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка». На підставі проведеного аналізу доцільно зробити висновок, що дисертаційна робота «Організаційно-економічні засади розвитку екологічного туризму» відповідає «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого КМУ від 12.01.2022 р. № 44.

Офіційний опонент:

кандидат економічних наук, доцент
завідувач кафедри менеджменту, управління
економічними процесами та туризму
Мукачівського державного університету

Надія ГОБЛИК-МАРКОВИЧ

Підпис Н. М. Гоблик-Маркович засвідчую:

Учений секретар Мукачівського
державного університету

Оксана КОРОЛОВИЧ